

*Христина Ігорівна Кметик-Подубінська,
доцент кафедри інтелектуальної власності,
інформаційного та корпоративного права
Львівського національного університету імені Івана Франка,
кандидат юридичних наук, доцент
ORCID: 0000-0002-6572-7134*

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВА КОМУНІКАЦІЯ В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Постановка проблеми. Динамічний розвиток інформаційного суспільства з кожним днем змінює нашу реальність, кидаючи сміливі виклики суспільним інформаційним відносинам. Інтерактивність інформаційного простору дедалі частіше проявляється в поєднанні традиційного спілкування з цифровими технологіями комунікації. Уже звичними для щоденного вжитку є поняття комунікації та її навичок, комунікативного простору, комунікативних підходів, методів і процесів, функцій тощо. Позаяк для побудови стосунків та обміну ідеями сучасне соціально-правове середовище вимагає від його суб'єктів щоденного спілкування, комунікація сьогодні, без перебільшення, є життєво важливою. Власне тому соціально-правова комунікація в сучасному інформаційному суспільстві є актуальним питанням наукового дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До питання комунікації неодноразово зверталися вітчизняні та зарубіжні дослідники. Досліджуючи поняття, окремі аспекти, типи чи функції комунікацій зазначеної категорії, тією чи іншою мірою торкалися К. Вейн, Е. Вілкомм, Т. Джордан, І. Жадан, М. Карпушина, Дж. Колбейк, Н. Малєєва, Н. Оніщенко, Н. Пархоменко, С. Позняк, О. Скар, О. Скрипнюк, С. Сунєгін, І. Чаплай, Л. Шабаєва, Ю. Шемшученко та ін. Значна частина досліджень проведена у світлі філософських, психолого-педагогічних, мовознавчих, технічних та юридичних наукових розвідок. Проте питання комунікації в соціально-правовому сенсі залишається недостатньо вивченим і потребує ґрунтовного аналізу і висвітлення.

Мета статті. Метою дослідження є з'ясування поняття, змісту, принципів та ролі соціально-правової комунікації в сучасному інформаційному суспільстві.

Основні результати дослідження. Сучасне інформаційне суспільство постійно комунікує. Людство послуговується спілкуванням щодня – вдома, на робочому місці чи в іншому соціальному середовищі. Позаяк, немає сумніву, що комунікація є «явищем соціального розвитку і феноменом соціального буття», а тому в контексті забезпечення охорони і захисту прав людини є вкрай важливою.

Свого часу Вінстон Черчилль сказав, що відмінність між простим управлінням і керівництвом полягає в спілкуванні. І тепер комунікативні навички, необхідні в епоху цифрових технологій, суттєво змінилися. Загалом, комунікація визначається як спосіб спілкування з обміном інформацією, новинами, почуттями тощо. Але сьогодні цей спосіб спілкування в суспільстві істотно змінився, що привело до нових комунікаційних можливостей і викликів [3].

Дослідження інформаційного суспільства та пов'язаних з ним явищ соціальної дійсності можна здійснювати за допомогою різноманітних підходів, зокрема: соціокультурного, цивілізаційного, структурно-функціонального, порівняльного, нормативного. Однак у сучасних умовах, одним із найважливіших підходів є саме соціально-правовий, який дає змогу визначити певні аспекти, що складаються у сфері інформаційного обігу [6]. Тому важливо дослідити поняття соціально-правової комунікації та її сутнісні характеристики.

Аналіз вітчизняних і зарубіжних наукових джерел свідчить про наявність достатньо великої кількості підходів до розуміння поняття комунікації. Трактуючи комунікацію у різних сенсах, дослідники обґрунтовують різні моделі – комунікативно-інформаційні, інтерактивні, діяльнісні. Таке «спілкування» в соціально-правовому просторі визнається складним багатоплановим процесом встановлення і розвитку контактів, що породжується потребами в спільній діяльності й охоплює

обмін інформацією, вироблення єдиної стратегії взаємодії, сприймання і розуміння. Фактично це одночасно й особливий вид діяльності (комунікативна діяльність), і умова її здійснення, і результат діяльності, що спеціально задається [8]. Але загалом усі поняття комунікації пов'язані між собою і доповнюють одне одного в певних аспектах.

Спільна риса зазначених підходів визначається тим, що комунікація – це процес взаємодії між учасниками, що виникає в процесі обміну інформацією. Комунікація, як зазначає Клер Вейн, це обмін інформацією від однієї особи до іншої особи або групи осіб, де кожен тип способу зв'язку включає принаймні одного відправника та одержувача. Такий обмін, на думку дослідниці, є доволі складним, оскільки на ефективне спілкування може впливати цілий ряд речей. Він включає чотири складові: наші емоції; культурну ситуацію; засіб, який використовується для спілкування, а також наше розташування [1]. Тому хороші комунікативні навички є вельми цінними в інформаційному суспільстві.

Основою соціально-правової комунікації є теорія соціальної комунікації, яка є однією з основних методологічних баз дослідження соціальних явищ і процесів. Комунікація, на думку С. Позняк, трактується як первинний конститутивний соціальний процес, фундаментальний спосіб пояснення психологічних, соціальних, культурних та економічних феноменів, а суспільство – як структура, яка відтворює себе і має цілісний, системний характер завдяки комунікативним зв'язкам своїх членів. Конститутивна модель комунікації є метамоделью, яка відкриває концептуальний простір для взаємодії інших моделей комунікації (риторичної, семіотичної, феноменологічної, соціокультурної, рефлексивної тощо) і розглядає комунікацію як соціальну практику, залучаючись до якої суб'єкт конструює навколишню соціальну та політичну реальність, а також своє «я» як соціально-культурний, соціально-політичний конструкт. Це дає змогу знайти відповіді на важливі соціальні питання (на кшталт хто і яким чином бере участь у соціальних процесах, які конструюють ідентичність членів суспільства, норми і правила соціальної комунікації). Він віддзеркалює зміни в суспільстві і має практичне та політичне значення, адже теорії комунікації історично та культурно закорінені [8].

У цьому контексті слушною є потреба в розгляді комунікаційних потенцій права як певного сегмента функціонування інформаційного простору. Сучасне інформаційне суспільство, на думку Н. Оніщенко, приховує в собі низку небезпечних тенденцій, зокрема, це: 1) реальна ймовірність руйнування приватного життя осіб і діяльності організацій внаслідок впливу проникаючих інформаційних технологій; 2) наявність проблеми відбору достовірної інформації; 3) необхідність запобігання обігу «шкідливої» інформації, зокрема тієї, яка містить елементи насильства, екстремістські матеріали, матеріали, що суперечать суспільній моралі; 4) зростання загрози можливості маніпулювання свідомістю людей внаслідок посилення одночасного впливу різноманітних форм медіа; 5) необхідність забезпечення належної адаптації людей до специфічного середовища інформаційного суспільства, що демонструє все більшу розгалуженість і структурованість [6]. В умовах активного розвитку комунікативних практик обміну інформацією, зокрема в електронній формі, важливим є врахування цих факторів.

Нові технології дійсно пронизують наш світ різноманітними ресурсами, які покращують мобільність і доступність засобів інформування. Традиційні повідомлення для широкої аудиторії втрачають свою ефективність. Це зумовлює перехід до більш адресного спілкування, орієнтованого на певного користувача. Сучасне суспільство може контролювати теми, які воно хоче чути, спосіб отримання своїх повідомлень і платформи, на яких зручно комунікувати. Також інформація вже не передається одним способом, оскільки існують різні можливості ділитися нею в інтерактивному режимі без жодного посередництва чи редагування. Комунікативні платформи, у тому числі соціальні мережі, покращують процеси обміну інформацією, роблять комунікацію більш стислою з виділенням ключових моментів за допомогою символів чи хештегів, загалом допомагають суспільству бути гнучким і швидким у процесі комунікації. Так, на думку технологів, розумна інфографіка несе в собі більше інформації, ніж щільний абзац. Тому існує тенденція до забезпечення точності, чіткості обміну інформацією у скороченому режимі [3]. Все це робить доступ до інформації більш ефективним як технічно, так і змістовно. Отже, у цифрову епоху можемо спостерігати низку змін не лише в контексті типів і способів комунікації, а й глибоких змін, передусім у самій парадигмі комунікації.

Підхід, який склався в сучасній науці, виділяє таких учасників політичних комунікацій, як держава та її актори. Держава повинна інформувати суспільство про свою діяльність, щоб воно визнавало її дії і легітимізувало політичну владу. Другий учасник політичної комунікації – недержавні організації, юридичні особи та виборці. Кожна із цих організацій і груп передає повідомлення в політичне поле. І третій учасник – медіа, у яких обговорюється політика і які впливають на політичну сферу та громадськість. Важлива функція держави у цьому сенсі, на думку Н. Пархоменко, полягає у правовому регулюванні інформаційних відносин, визначенні ступеня, форм та способів участі органів державної влади у процесі інформатизації. До позитивних ефектів слід віднести можливість отримання публічної інформації, онлайн-консультацій та різного роду послуг, у тому числі адміністративних, організація відносин між державою та громадянським суспільством тощо. У негативному аспекті йдеться про організацію, упровадження, функціонування комунікативних проектів, результати роботи яких можуть спричинити наслідки, пов'язані з порушенням прав і свобод громадян, інтересів держави [7].

Основною точкою опори в соціально-правовій комунікації є право на вільний доступ до інформації, якщо він не обмежений на законних підставах. Змістовно це означає доступність суспільно важливої інформації для кожного сегмента суспільства. Інформаційний обмін такими відомостями може проявлятися у різних формах, зокрема участі інститутів громадянського суспільства у громадському контролі – у формах громадських слухань, громадських обговорень, громадських експертиз тощо. Специфікою реалізації зазначених процедур є потенційна можливість проведення їх за допомогою різних технологій, з використанням комунікативних платформ у вигляді дистанційних дискусій з можливістю дистанційного прийняття рішень. Тому в силу активного використання сучасних комунікативних технологій, зазначені процедури можуть стати максимально ефективними майданчиками у процесах соціально-правової комунікації. Варто однак зазначити, що наразі детальна регламентація проведення відповідних процедур з використанням сучасних технологій на законодавчому рівні відсутня. А це, своєю чергою, гальмує можливості їх легального застосування на практиці. Тому існує необхідність належного правового забезпечення означених відносин з боку держави.

Соціально-правова комунікація ґрунтується на певних принципах. Принципи створюють підґрунтя забезпечення якості та дієвості правотворчої діяльності, ефективності здійснення управлінських завдань, надання правової інформації суспільству, взаємовідносин влади та громадськості, забезпечення публічності та доступу до інформації, реалізації інтересів і законних прав громадян, забезпечення правопорядку та інформаційної безпеки.

Загальні принципи, надаючи правопорядку необхідний аксіологічний вимір, вказують на цінності, які визначають право в цілому. Такими є принципи верховенства права, гуманізму, гласності, рівності прав громадян, демократизму, законності. Вони фактично формують підвалини не лише тлумачення та реалізації норм права, а й самого процесу нормотворчості, є віддзеркаленням основоположних принципів, на основі яких вони забезпечують єдність права.

Принцип верховенства права проявляється у забезпеченні й гарантуванні основних прав і свобод у соціально-правовій комунікації, а принципи законності та рівності прав громадян передбачають неухильне дотримання норм права і рівність усіх її учасників. Демократизм вимагає участі населення у формуванні та закріпленні державної інформаційної політики, врахування суспільної думки, демократичних процедур розробки, обговорення, прийняття і оприлюднення правотворчих рішень. Його доповненням є принцип гласності забезпечення правового інформування, з урахуванням специфіки різних видів інформації.

Основними принципами інформаційних відносин є гарантованість права на інформацію; відкритість, доступність інформації, свобода обміну інформацією; достовірність і повнота інформації; свобода вираження поглядів і переконань; правомірність одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації; захищеність особи від втручання в її особисте та сімейне життя. Усі вони є застосовними у процесах соціально-правової комунікації.

Продовжуючи логіку законодавця, можна виокремити принципи відкритості, прозорості, достовірності, доступності, своєчасності, прогнозування. Кожен із принципів несе в собі істотне змістове навантаження.

Принципи відкритості і прозорості, передбачаючи широке використання комунікативних практик, забезпечують налагодження соціально-правового діалогу в суспільстві. Принцип достовір-

ності полягає у забезпеченні доступу до достовірної, об'єктивної, точної та правдивої інформації. Принцип доступності передбачає, що інформація повинна бути доступною та зрозумілою для усіх сегментів суспільства. Важливим є принцип своєчасності надання та отримання інформації, який вимагає дотримання строків згідно з встановленими приписами. Для ефективної соціально-правової комунікації необхідним також є дотримання принципу прогнозування щодо динаміки, тенденцій і перспектив розвитку суспільства з урахуванням його сучасного стану.

У комплексному застосуванні принципи забезпечують впровадження у практику функціонування суспільства важливих соціально-правових цінностей, забезпечують ефективну взаємодію громадян і влади, сприяють вдосконаленню взаємозв'язків між усіма суб'єктами інформаційного простору та реалізації права на доступ до інформації. Тому їх дотримання постає актуальним викликом інформаційного суспільства і повинно стати однією з його визначальних рис.

Висновки. Реальність і необхідність спілкування визначена спільною діяльністю – щоб жити й задовольняти свої потреби, суспільство змушене взаємодіяти. У вітчизняному соціально-правовому просторі комунікація постає надважливим чинником консолідації суспільства.

У сучасному світі технічного прогресу комунікація розвивається надшвидкими темпами. Розвиток інформаційних технологій суттєво змінює способи задоволення інформаційних потреб людини. Зміна механізмів спілкування в суспільстві, без сумніву, позначилася на соціально-правовій комунікації. І, хоча технології іноді створюють певний «інформаційний шум» і перенасичення інформацією, саме завдяки їм стала можливою швидка й ефективна комунікація усіх членів суспільства. З огляду на це, практично необхідним є вихід за рамки простого керування технологіями і широке використання їх для налагодження комунікації в інформаційному суспільстві. Поряд з тим комунікація в соціально-правовому середовищі, будучи на практиці достатньо розвинутою, у правовому сенсі – на стадії вдосконалення або напрацювання. Чимало процедур з використанням сучасних технологій потребують детальної законодавчої регламентації. Тому провідною тенденцією розвитку суспільних відносин у зазначеній сфері повинно стати їх комплексне нормативно-правове забезпечення.

Список використаних джерел

1. Claire Vain. Different Methods of Communication. 2021. URL: <https://cpdonline.co.uk/knowledge-base/business/different-communication-methods/>
2. Juliana Aparecida de Resende. Communication in a Digital World. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/communication-digital-world-juliana-aparecida-de-resende-bonifacio>
3. Mitchell Roshong. Communicating in the Digital Age. Strategic Finance. October 1, 2019. URL: <https://sfmagazine.com/post-entry/october-2019-communicating-in-the-digital-age/>
4. Арістова І. В. Наука інформаційне право на новому етапі розвитку інформаційного суспільства. *Правова інформатика*. 2011. № 1. С. 3–11.
5. Баранов О. А. Правове забезпечення інформаційної сфери: теорія, методологія і практика: монографія. Київ: Едельвейс, 2014. 434 с.
6. Оніщенко Н. М. Соціально-правова комунікація в системі засобів унормування інформаційного простору. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2021. № 7. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/grail-of-science/article/view/14249>
7. Пархоменко Н. М. Сутнісні характеристики комунікативних практик в аспекті реалізації інформаційної функції держави. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2021. № 53. С. 4–7.
8. Позняк С. І. Комунікативні практики соціальної взаємодії як індикатор громадянської компетентності студентської молоді. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. Том 43. 2019. С. 128–149.
9. Шемшученко Ю. С., Оніщенко Н. М., Пархоменко Н. М., Стоєцький С. В., Фоцан Я. І., Макаренко Л. О., Львова О. Л., Сунегін С. О. Концепція удосконалення діалогу громадянського суспільства, особи та держави в контексті забезпечення та захисту прав людини в Україні. Київ: Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України, 2015.
10. Яблонський В. Комунікація органів державної влади України: виклики та завдання. Запровадження комунікації органів державної влади: зб. мат-лів наук.-практ. конф. / упоряд. А. В. Баровська. Київ: Фенікс, 2016. 192 с.

References

1. Claire Vain. Different Methods of Communication. 2021. URL: <https://cpdonline.co.uk/knowledge-base/business/different-communication-methods/>
2. Juliana Aparecida de Resende. Communication in a Digital World. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/communication-digital-world-juliana-aparecida-de-resende-bonifacio>
3. Mitchell Roshong. Communicating in the Digital Age. Strategic Finance. October 1, 2019. URL: <https://sfmagazine.com/post-entry/october-2019-communicating-in-the-digital-age/>
4. Aristova I. V. Nauka informatsiine pravo na novomu etapi rozvytku informatsiinoho suspilstva. *Pravova informatyka*. 2011. № 1. S. 3–11.
5. Baranov O. A. Pravove zabezpechennia informatsiinoi sfery: teoriia, metodolohiia i praktyka: Monohrafiia. Kyiv: Edelveis, 2014. 434 s.
6. Onishchenko N. M. Sotsialno-pravova komunikatsiia v systemi zasobiv unormuvannia informatsiinoho prostoru. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal «Hraal nauky»*. № 7, 2021. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/grail-of-science/article/view/14249>
7. Parkhomenko N. M. Sutnisni kharakterystyky komunikatyvnykh praktyk v aspekti realizatsii informatsiinoi funktsii derzhavy. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. Ser.: Yurysprudentsiia. 2021. № 53. S. 4–7.
8. Pozniak S. I. Komunikatyvni praktyky sotsialnoi vzaiemodii yak indyktor hromadianskoi kompetentnosti studentskoi molodi. *Naukovi studii iz sotsialnoi ta politychnoi psykholohii*. Tom 43. 2019. S. 128–149.
9. Shemshuchenko Yu. S., Onishchenko N. M., Parkhomenko N. M., Stoitskyi S. V., Foshchan Ya. I., Makarenko L. O., Lvova O. L., Sunichin S. O. Kontseptsiiia udoskonalennia dialohu hromadianskoho suspilstva, osoby ta derzhavy v konteksti zabezpechennia ta zakhystu prav liudyny v Ukraini. Kyiv: In-t derzhavy i prava imeni V. M. Koretskoho NAN Ukrainy, 2015.
10. Yablonskyi V. Komunikatsiia orhaniv derzhavnoi vlady Ukrainy: vyklyky ta zavdannia. Zaprovadzhennia komunikatsii orhaniv derzhavnoi vlady: zb. mat-liv nauk.-prakt. konf. / uporiad. A. V. Barovska. Kyiv: Feniks, 2016. 192 s.

Кметик-Подубінська Х. І. Соціально-правова комунікація в сучасному інформаційному суспільстві

У статті проаналізовано поняття, зміст, принципи та роль соціально-правової комунікації в сучасному інформаційному суспільстві. Простежено можливість дослідження інформаційного суспільства та пов'язаних з ним явищ соціальної дійсності за допомогою різних підходів. Водночас визначено важливість соціально-правового підходу, який дає змогу визначити певні аспекти комунікації у сфері інформаційного обігу. Розглянуто наукові підходи до розуміння поняття комунікації та проблеми визначення чинників її ефективності. На основі аналізу основних тенденцій інформаційного суспільства в умовах активного розвитку комунікативних практик простежено потребу їх урахування в процесі обміну інформацією. Акцентовано увагу на сучасних змінах комунікації не лише в контексті її типів і способів, а й у самій її парадигмі. Основною точкою опори в соціально-правовій комунікації визначено право на вільний доступ до інформації для кожного сегмента суспільства. Виокремлено та розкрито зміст принципів соціально-правової комунікації. Зроблено висновок про істотну роль соціально-правової комунікації як важливого чинника консолідації інформаційного суспільства. Констатовано достатню розвиненість комунікації в соціально-правовому середовищі на практиці, але перебування її на стадії напрацювання у правовому полі. Тому провідною тенденцією розвитку суспільних відносин у цій сфері визначено потребу їх комплексного нормативно-правового забезпечення.

Ключові слова: інформація, інформаційне суспільство, інформаційні відносини, право на інформацію, доступ до інформації, інформаційна функція держави, комунікація, комунікативний простір, соціально-правова комунікація, комунікативні підходи, соціально-правове середовище, інформаційний обіг, комунікативні практики, комунікативні платформи, політичні комунікації.

Kmetyk-Podubinska K. I. Socio-legal communication in the modern information society

The article analyzes the concept, content, principles and role of socio-legal communication in the modern information society. The importance of communication as a phenomenon of social development and the phenomenon of social existence in the context of ensuring the protection and protection of human rights is defined. An analysis of the latest research and publications in this area was carried out. The author traced the possibility of researching the information society and related phenomena of social reality with the help of various approaches, such as: socio-cultural, civilizational, structural-functional, comparative, as well as normative. At the same time, the importance of applying a socio-legal approach, which allows determining certain aspects of communication in the field of information circulation, is determined. Scientific approaches to understanding the concept of communication and the

problem of determining the factors of its effectiveness are considered. The necessity and value of good communication skills for the modern information society was noted. Based on the analysis of the main trends of the information society in the conditions of the active development of communicative practices, the need to take them into account in the process of information exchange has been traced. The author focuses on modern changes in communication not only in the context of its types and methods, but also on deeper transformations in the communication paradigm itself. The author defines the right to free access to information for each segment of society as the main point of reference in socio-legal communication. The content of the principles of socio-legal communication, the observance of which ensures publicity and citizens' access to information, the realization of the interests and legal rights of citizens, ensuring law and order in society and solving information security issues, is highlighted and revealed. The complex application of the principles of socio-legal communication is defined as an important factor in establishing relationships between all subjects of the information space and realizing the right to access information. That is why their observance is recognized as an urgent challenge for the modern information society and one of its defining features. The author made a conclusion about the essential role of socio-legal communication as an important factor in the consolidation of the information society and the normalization of the information space. It was established that communication in the socio-legal environment is sufficiently developed in practice, but at the same time it is at the stage of improvement and development in the legal field. Therefore, the leading trend in the development of social relations in the specified area is the need for their complex regulatory and legal support, including detailed regulation of information exchange processes using modern information technologies.

Key words: information, information society, information relations, right to information, access to information, information function of the state, communication, communicative space, socio-legal communication, communicative approaches, socio-legal environment, information circulation, communicative practices, communicative platforms, political communications.

DOI: 10.33663/2524-017X-2023-14-242-247